

Manuela NEVACI, Irina FLOAREA
Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Universitatea din București, România

PROCESUL DE PREDARE - ÎNVĂȚARE A LIMBII ROMÂNE ȘI A DIALECTELOR SALE ÎN COMUNITĂȚILE DE ROMÂNI MULTILINGVI

DOI: <http://doi.org/10.35219/lexic.2025.1-2.01>

Multilingvismul este definit în sens restrâns ca folosire alternativă a mai multor limbi; în sens larg, folosire alternativă a mai multor sisteme lingvistice, indiferent de statutul acestora: limbi distincte, dialecte ale aceleiași limbi sau chiar varietăți ale aceluiași idiom. Multilingvismul este o consecință a contactului lingvistic.

Termenul de *multilingvism* include bilingvismul și, de asemenea, trilingvismul.

Există tipologii diverse ale multilingvismului, care au în vedere criterii variate, de natură sociologică, psihologică și lingvistică. Sunt frecvente următoarele distincții:

a) în funcție de gradul de cuprindere socială al fenomenului: *multilingvism social (colectiv)* - al unei întregi comunități; *multilingvism de grup*; *multilingvism individual*;

b) în funcție de geneză: *multilingvism succesiv (secvențial)* - limba a doua este învățată după fixarea primei limbi (după 3-4 ani) sau *multilingvism tardiv* - distincție similară cu precedenta, dar care permite identificarea unor subtipuri în funcție de vârsta la care este învățată limba a doua, a treia etc. Vorbitorul multilingv a achiziționat cel puțin o limbă în timpul copilăriei, așa numita *prima limbă*, dobândită fără o educație formală. Copiii care achiziționează două limbi de la naștere sunt numiți *bilingvi simultani*. Chiar și în cazul bilingvismului simultan, de obicei, una dintre limbi domină. Acest tip de bilingvism apare în mod obișnuit la copiii crescuți de părinți bilingvi într-un mediu predominant monolingv sau la copiii crescuți de părinți monolingvi în țări în care se vorbesc limbi diferite.

c) în funcție de relația dintre limbi reflectată de uz: *multilingvism compus* - limbile sunt privite ca similare funcțional, unitățile lor aflându-se

într-o relație de corespondență (cazul limbilor învățate la școală). Vorbitorii sunt, de obicei, fluenți în două sau trei sisteme lingvistice; *multilingualism coordonat* - limbile sunt separate funcțional, considerându-se că unitățile lor exprimă semnificații parțial sau total distincte (o limbă este folosită în situații oficiale: administrație, școală etc. cealaltă - în familie, între prieteni etc.; e.g., cazul aromânilor din Grecia). Vorbitorii utilizează pentru fiecare limbă o intonație și o pronunțare diferită, asociate unui comportament social diferit;

d) în funcție de gradul de cunoaștere: *multilingualism simetric* - toate limbile sunt cunoscute în egală măsură (situație rar întâlnită); *multilingualism asimetric* - există diferențe de cunoaștere; *multilingualism receptor (pasiv)* - una dintre limbi este înțeleasă, dar nu este vorbită; *multilingualism scris* - una dintre limbi este înțeleasă la lectură, dar nu și la audiție; *multilingualism tehnic* - una dintre limbi este cunoscută numai atât cât o cer necesități strict profesionale;

Studiul multilingvismului permite identificarea și descrierea mecanismului și a consecințelor structurale ale contactului dintre limbi. Multilingvismul determină apariția unor fenomene de interferență la toate nivelurile structurii idiomurilor în contact, declanșând procese de reorganizare a tiparelor structurale. Deși, de obicei, *multilingvismul compus* este asociat cu permeabilitatea la interferențe, pe când cel *coordonat* este considerat etanș, interferențele se produc în ambele cazuri, în procesul de constituire a diverselor limbi, multilingvismul și fenomenele de interferență determinate de acesta au avut un rol important.

În mod obișnuit la multilingvi apare *schimbarea de cod (code switching)*. Conceptul de *code switching* desemnează capacitatea individului de a trece de la o limbă la alta, de la un dialect sau un stil la altele în cursul interacțiunii verbale, sau, în termenii folosiți de Carol Myers-Scotton, selectarea de către bilingvi a unor forme din *embedded language* (EL), în enunțul *matrix language* (ML), în cursul aceleiași conversații.

Se presupune că vorbitorul bilingv/multilingv poate să identifice intuitiv limbi matrice, ca aceea care permite amestecul unor elemente aparținând alteia (EL) dar în același timp există permanent posibilitatea schimbării între ML și EL, în funcție de diverși factori exteriori, fie sincronici, în aceeași conversație, fie diacronici, ca urmare a unei anumite evoluții istorico-politice a unei comunități. Schimbarea (*shift*) corespunde asumării unei identități sau a alteia, motivată situațional, și este considerată ca reprezentând un fenomen „stabil” pentru comunitățile multilingve.

Învățarea altor limbi pentru persoane care trăiesc în familii și comunități bi- sau multilingve într-un stat membru a cărui limbă oficială diferă de limba lor maternă este un obiectiv CE. Pentru aceste grupuri competența de a comunica într-o limbă trebuie înțeleasă, mai degrabă, ca o competență de a vorbi o limbă oficială iar nevoia, motivația și rațiunile sociale și/sau economice pentru dezvoltarea acestei competențe în vederea integrării vor fi diferite de cele de a învăța o altă limbă pentru a face turism sau a obține un loc de muncă. Măsurile prin care se rezolvă astfel de situații sunt lăsate la latitudinea statului membru care va decide, în funcție de nevoile și circumstanțele sale specifice, modalitățile de abordare individuale.

Conviețuirea îndelungată a aromânilor cu popoarele balcanice a determinat procesul firesc al pătrunderii în dialectul vorbit de ei a unor împrumuturi din greacă, turcă, albaneză, limbile slave. Aceste împrumuturi, atât vechi cât și recente, dau o coloratură specifică aromânei în raport cu celelalte dialecte ale limbii române. Ele acoperă mai multe domenii, precum domeniul social: *bór,i* 'datorie' (< tc. *borç*), *bănă* 'viață' (derivat regresiv de la verbul *băně* < alb. *banoj*); comerț: *émbur* 'negustor' (< gr. *ἐμπορος*), *păzări* 'târg' (< tc. *pazar*); militar: *as7éri* 'armată' (< tc. *askerî*), *pólim* (gr. *πόλεμος*); educație: *dáscal* (< gr. *δάσκαλος*), *grámă* 'literă' (< gr. *γραμμα*); transporturi: *aftu7ínă* 'automobil' (< gr. *αυτοκίνητο*), *staşóni* 'gară' (< sl. mac. *stašoni*) etc.

Un alt aspect al traiului aromânilor în mediul balcanic este ilustrat convingător de formulele de politețe, comune adesea cu cele întâlnite în limbile balcanice. Există concordanțe cu albaneza: *mi nclín áli tiáie* '[lit.] mă închin onoarei voastre' = alb. *falemenderit*; cu greaca: *hiratímati múlti* 'complimente multe' = gr. *πολλά χαιρετίσματα*; cu *n7érdu* 'să fie cu noroc' = *με κέρδος* etc.

Dialecte la distanță

- *Dialecte la distanță* este un concept introdus relativ recent în dialectologie și, ilustrat, de obicei, cu exemple din spațiul de limbă germană (de exemplu, graiul sașilor sau al șvabilor din Transilvania în raport cu graiul din ținuturile de baștină, părăsite cu secole în urmă).

- Conceptul de *dialect la distanță* pune în evidență unitatea de structură a unor graiuri sau dialecte separate teritorial în diferite epoci istorice. Asemenea *dialecte la distanță* sunt și dialectele limbii române – dacoromân, aromân, meglenoromân și istroromân (Nevaci 2013).

- Conceptul de *dialect la distanță* ni se pare mai productiv decât cel de *dialect divergent*, folosit în dialectologia românească. El ne îndreaptă atenția

spre relevarea concordanțelor, nu numai a diferențelor. În numeroase studii de dialectologie s-au relevat, de exemplu concordanțele dintre aromână și unele graiuri ale dacoromânei (de obicei din Banat și Crișana) sau concordanțe dintre unele graiuri ale aromânei, de exemplu cel din localitățile Gopeș și Muloviște, cu dacoromâna (fonetismul *j* față de *,* în restul aromânei: *joc, jo~, ajutór*, față de *,oc, ,o~, a,utór*). La faptele deja cunoscute cercetarea noastră va aduce elemente noi, de exemplu, ocuren'a adv. *amú* 'acum', înregistrat de noi în graiul din Siracu, Grecia, față de *tóra* (< gr. *τόρα*), general în restul graiurilor. (Nevaci 2013: 210)

Nicolae Saramandu, *Concordanțe lingvistice între aromână și graiurile din Banat*, în LR, XXXV, 1986, nr. 3, p. 225–233: „Cunoscute de multă vreme la nivelul dialectelor în ansamblu, concordanțele dintre aromână și dacoromână nu au fost supuse unei analize de amănunt, pe baza datelor de geografie lingvistică oferite de atlasele lingvistice românești.”

Desprinderea dialectului aromân din *româna comună* (Rosetti 1968), denumită *română primitivă* (G. Weigand (1895), Ov. Densusianu (1901), Sextil Pușcariu (1910), Al. Philippide (1927), G. Ivănescu (1980), I. Gheție (1978), D. Macrea (1956), *străromână* (Pușcariu 1920), *protoromână* (Coteanu 1981), este o etapă fundamentală în istoria limbii române. Sextil Pușcariu subliniază unitatea dialectelor sud-dunărene cu dacoromâna prin definirea românei comune ca „limba vorbită de strămoșii dacoromânilor, aromânilor, meglenoromânilor și istroromânilor de azi, înainte ca orice legătură între ei să fi fost întreruptă” (Pușcariu 1937: 58). În această etapă românii de la nordul și sudul Dunării au format o comunitate teritorială: „toate trăsăturile caracteristice limbii române, tot ceea ce o deosebește pe de o parte de limba latină și pe de alta de celelalte limbi romanice, o găsim în cele patru dialecte” (Pușcariu 1937: 59). S. Pușcariu a arătat că poporul român s-a format pe o arie foarte întinsă, la nord și la sud de Dunăre. După Pușcariu (Pușcariu 1937: 68), Dunărea nu a fost o graniță, ci un element polarizator al românilor de pe ambele maluri, locul de întâlnire al păstorilor din nordul și din sudul Dunării. Pușcariu consideră că dacoromânii sunt românii nordici, aromânii și meglenoromânii sunt românii sudici, iar istroromânii sunt românii vestici. Toți acești români se aflau într-o relativă unitate și vorbeau aceeași limbă, relativ unitară. În acest sens Al. Rosetti definește limba română, fixându-i spațiul la nord și la sud de Dunăre:

„limba română este limba latină vorbită neîntrerupt în partea orientală a Imperiului Roman, cuprinzând provinciile dunărene (Dacia, Pannonia de sud,

Dardania, Moesia Superioară și Inferioară), din momentul pătrunderii limbii latine în aceste provincii și până în zilele noastre” (Rosetti 1968: 15).

Sextil Pușcariu, în articolul *Asupra reconstrucției românei primitive*, analizează elementele care individualizează româna în raport cu celelalte limbi romanice, care aparțin tuturor compartimentelor limbii și se întâlnesc în toate dialectele. În aromână, la fel ca în toate dialectele limbii române, apar vocalele *ă, â* și diftongii *ea, oa*: *mână, rău, râu, lână, fântână; seară, soare*. Grupurile consonantice din latină *cs, ps* devin *ct, pt* în aromână și în celelalte dialecte: lat. *lacte, nocte, coxa* au devenit *lapte, noapte, coapsă* în toate dialectele. Menționăm câteva particularități din domeniul morfologiei comune tuturor dialectelor: articolul postpus: *socrul (socrului), casa (casele)*; numeralul cardinal de la 11 la 19: tipul *unus super decem* ‘unul peste zece’ etc.; pronumele personal: formele de acuzativ *mine, tine*, de dativ: *nouă, vouă, lui, lor* etc.; pronumele relativ *care*; flexiunea verbală: verbul *a avea* la indicativ prezent: *am, ai, are, avem, aveți, au*; conjunctivul cu *să*: *să cânt*; viitorul analitic cu auxiliarul *a vrea*: *o să cânt* (ar. *va să cânt*). Menționăm și faptul că adverbele uzuale și instrumentele gramaticale (prepoziții, conjuncții), foarte frecvente în vorbire, sunt comune dialectelor, fiind de origine latină: *apropae, acolo; cu, fără, până, din, să, ca* etc. Vocabularul de bază – fondul principal lexical – este comun atât în ceea ce privește cuvintele moștenite din latină cât și cele păstrate din substratul autohton (traco-dac). Astfel, terminologia corpului omenesc și a familiei este de origine latină și comună tuturor dialectelor: *cap, gură, ochi, os; soră, frate, nepot, socru*, verbele *a se însura* și *a se mărita* etc. De asemenea, aromâna păstrează din substrat numeroși termeni comuni cu celelalte dialecte: *brâu, strungă, țap, vatră* etc. Interesant de observat este și faptul că, după întreruperea acestei comunități de limbă, dialectele care au luat naștere – dacoromân, aromân, meglenoromân și istroromân – au evoluat uneori în aceeași direcție. Amintim aici forme de tipul *chept, ghini, herbe, yin* (corespunzând formelor literare *piept, bine, fierbe, vin*), care se întâlnesc în dialecte, în urma unei evoluții independente în aceeași direcție. Fenomenul se explică prin *baza de articulație comună* vorbitorilor limbii române, care a rămas aceeași și după despărțirea dialectelor. Se constată concordanțe între aromână și graiurile dacoromâne vestice, din Transilvania, incluzând Banatul și Crișana, ținuturi intens romanizate, făcând parte din Dacia romană. Iată câteva exemple din lexicul moștenit din latină: *păcurar* ‘cioban’, *ai* ‘usturoi’, *anțărt* ‘acum doi ani’, *nat* ‘nou-născut’. Menționăm

și formele din aromână: *steauă, neauă, măseauă* etc., care se întâlnesc dialectal în dacoromână, în Crișana și în Banat.

Învățământul în limba română la aromânii din Balcani. Prima școală românească pentru aromânii din Peninsula Balcanică a fost înființată la Târnova, lângă Bitolia (în prezent, în R. Macedonia) în anul 1864. În timp, numărul școlilor crește. În 1868 existau deja șapte școli românești la sudul Dunării: la Grebena (învățător Apostol Mărgărit), Avdela (învățător G. Tomescu), Ohrida (învățător G. Tomara), Smixi (învățător G. Dante), Noua Bella (învățător Tului Tacit) și Silistra (învățător C. Petrescu). Au urmat altele, toate însă naționalizate în preajma anului 1948. După 1990, în aproximativ 15 școli din R. Macedonia se predau, facultativ, două ore pe săptămână în aromână. În anul 1860 s-a înființat primul comitet aromân în frunte cu C.A. Rosetti, Dimitrie Bolintineanu, Cezar Bolliac, Cristian Tell, care este originar din Bitolia. Statul român începe să se intereseze de soarta aromânilor și, la intervenția acestora, înființează școli în Balcani. Dimitrie Bolintineanu a efectuat o călătorie în Macedonia otomană în vara anului 1854. Rezultatul literar al călătoriei a fost volumul memorialistic *Călătorie la românii din Macedonia și la Muntele Athos sau Santa Agora*. Dimitrie Bolintineanu îi socotește pe aromâni, români:

„Pentru mine înțeleg simțul naționalității dintr-un punct de vedere practic și poetic. Practic, căci credem că spre a îmbunătăți soarta lumii trebuie mai întâi a îmbunătăți soarta națiunii din care facem parte. Poetic?... Acesta este un simțământ ce nu se explică. Sub aceste cugetări arunc ochii către un popor de un milion de români risipiți în Macedonia, Tesalia, Epir și alte locuri. Un milion de români este un popor...” (Bolintineanu 1963: 79).

Vorbind despre rolul școlii în cultivarea conștiinței naționale la aromâni, cunoscutul om politic Tache Ionescu explică clar poziția clasei politice românești față de „chestiunea aromână”:

„Fără îndoială, nici un om politic român nu aspiră să anexeze Macedonia, nici să întemeieze acolo un Stat românesc. Se ține totuși ca naționalitatea Românilor din Macedonia să fie prezervată, ca noul regim, oricare ar fi, să dea Românilor cel puțin ceea ce au astăzi, cheazășia că vor putea să-și cultive limba maternă în toată libertatea” (Tache Ionescu, *Chestiunea Balcanilor*, ziarul „Conservatorul”, 21 martie 1903).

VORBIM, CITIM, Scriem ROMÂNESTE

ETAPELE PROIECTULUI:

- E1. realizarea suportului de curs (16 unități de învățare (x 3: predare, fixare, verificare): 32 de prelegeri online redactate și ținute online de: 1. Prof. univ. dr. Nicolae Saramandu, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan –Al. Rosetti”/Universitatea din București, membru corespondent al Acadmiei Române; 2. Prof. univ. dr., CS I Manuela Nevaci, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan –Al. Rosetti”/Universitatea din București, 3. CS III dr. Carmen Irina Floarea, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan –Al. Rosetti”/ lector dr. la Universitatea Titu Maiorescu ;
- E2. Dotarea în acest an cu tablete a 20 de copii care învață dialectul aromân, urmând ca în anul următor, la un viitor proiect, să mai fie achiziționate alte tablete.
- E3. 12 zile predare fizică în Albania, în localitatea Korcea, Albania, în perioada 15-28 septembrie 2023. Vizită de lucru la Selenița, 23 septembrie 2023.

Cursul a fost redactat și predat, pe baza unui suport de curs nou, inedit, atractiv pentru noile generații, în variantă online și fizic în perioada 15-27 septembrie 2023 de cele 3 cadre didactice din învățământul universitar și specialiști din cadrul Academiei Române, vorbitori nativi ai dialectului aromân: Prof. univ.dr. Nicolae Saramandu, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan –Al. Rosetti”/Universitatea din București, Prof. univ.dr., CS I Manuela Nevaci, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan –Al. Rosetti”/Universitatea din București, și de CS III dr. Carmen Irina Floarea, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan –Al. Rosetti”/ Universitatea Titu Maiorescu. De asemenea, Prof. univ.dr., CS I Manuela Nevaci, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan –Al. Rosetti”/Universitatea din București și CS III dr. Carmen Irina Floarea, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan –Al. Rosetti”/ Universitatea Titu Maiorescu fizic., secondanți de învățător Vilma Kocsa, lector dr. Daniela Stoica, institutorii Ilija Bombaj și Stavri Mitraj.

COOPERARE / PARTENERI

1. Fundația Culturală Aromână „Nicolae Iorga” din Saranda, Albania, a ajutat la desfășurarea cursurilor în localitatea Selenița și la donarea tabletelor pentru copiii merituosi, tablete achiziționate de noi în cadrul acestui proiect

2. Centrul de Informare a României de la Corcea, Albania, a ajutat la desfășurarea cursurilor în localitatea Corcea și la donarea tabletelor pentru copiii merituosi, tablete achiziționate de noi în cadrul acestui proiect.

Cursul: 12 zile de curs fizic, 72 de ore de predare (6 ore x 12 zile), cu următorul orar zilnic: 9.30-15.30 a.m. (curs, activități didactice aplicative, seminarii, aplicații, exerciții, activități culturale).

CONȚINUTURI:

- **Literatură si viață spirituală:** - scriitorii aromâni din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea; - scriitori din secolele XIX-XX, care au scris în limba română literară și/ sau în dialect aromân: Octavian Goga, George Coșbuc, Mihai Eminescu, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Mihail Sadoveanu, Constantin Belimace, George Murnu, Nuși Tuluiu, Nicolae Batzaria, Z.A. Araia, Nicolae Velo, Marcu Beza; - autori moderni: Nida Boga, Zahu Pană, Constantin Colimitra, Atanasie Nasta, Costa Guli, Teodor Mihadaș, Matilda Caragiu-Marioțeanu, Hristu Cândroveanu, Spiru Fuchi.
- **Alfabetul**
- **Elemente de construcție a comunicării** - Lexic: vocabular fundamental, masa vocabularului - Morfologie 1. Verbul - modurile, formele trecutului - valori stilistice ale verbului 2. Substantivul - substantive compuse - cazurile substantivului 3. Pronumele - nehotărât, relativ-interogativ-aplicații 4. Numeralul - exerciții 5. Adjectivul - grade de comparație-valori stilistice 6. Adverbul - adverbul relativ -interogativ; adverbul nehotărât 7. Prepoziția - exerciții 8. Conjunția - exerciții 9. Interjecția - exerciții
- **Tradiții si obiceiuri:** - nașterea - nunta - obiceiuri de Crăciun, Anul Nou și Paști; - cântecul polifonic la aromâni - literatura orală (Miorița la dacoromâni și aromâni) - portul tradițional 3
- **Personalități.** Repere biobibliografice Se vor studia monografic, la alegere: - o personalitate din domeniul științelor și tehnicii; - o personalitate din domeniul arhitecturii; - o personalitate din domeniul literaturii (poezia);

- o personalitate din domeniul literaturii (proza); - o personalitate din domeniul artelor - o personalitate din domeniul sportului.

• **Regiuni din Balcani locuite de aromâni (prezentare grafică)**

• **Fotografii de la aromânii din Albania** (Corcea, Moscopole, Șipsca, Pogradet, Grabova, Lunca, Sqepur, Selenița, Fier, Divjaca, Berat, Saranda, Gjirocastro, Andon Poci), având în vedere promovarea păstrării identității lingvistice românești a românilor sud-dunăreni din țările balcanice și din România. Cursurile realizate de cei 3 profesori formatori sunt disponibile și pe un suport electronic.

Importanța cursurilor în dialect aromân constă în faptul că aromânii păstrează forme arhaice de civilizație, de grai și de tradiții, iar dialectul pune în evidență legătura dintre românii nord-dunăreni și cei sud-dunăreni, ajutându-i pe cursanți să conștientizeze unitatea de limbă și de civilizație a românilor de pretutindeni. Prin acest curs se asigură informația științifică referitoare la limba română și dialectele ei. Este vorba de date de ordin lingvistic, etnografic, folcloric care demonstrează convingător că aromânii fac parte din poporul român. Afirmarea identității etnice se realizează, în primul rând, la nivel lingvistic, iar cursul nostru oferă elevilor posibilitatea de a se exprima în graiul matern pentru a întări legătura noilor generații cu moștenirea culturală, dar și pentru a asigura, în același timp, continuitatea filonului românesc în spațiului balcanic.

Progresul în domeniul cercetării istoriei limbii române nu poate fi conceput fără studierea în amănunt a dialectelor. Chiar studiul descriptiv al limbii române poate profita de pe urma cunoașterii mai aprofundate a modului de funcționare a sistemelor lingvistice ale dialectelor. „Nu poți să faci lingvistică românească de nici un fel fără să te gândești dacă și în aromână e la fel, dacă și în istroromână e la fel. Și vezi ce semnificație pot avea faptele când vezi că acolo e exact așa, ca și în dacoromână, de exemplu. Și când e altfel, tot așa, tot interesant e, ca să vezi că-i altfel” (Eugeniu Coșeriu, *Limba română – limbă romanică. Texte manuscrise*, volum editat de Nicolae Saramandu, Editura Academiei Române, București 2005).

Ținând cont de faptul că tinerii, în majoritatea lor, au achiziționat dialectul aromân doar la nivel pasiv, la sfârșitul cursului elevii vor fi instruiți pentru nivelul de cunoaștere A1 – A2 a dialectului aromân și a limbii române literare.

Metodele activ-participative folosite de noi:

- brainstormingul;
- răspunsurile în cerc;
- consemnarea rapidă;
- discuția cu cărți simbol;
- studiul de caz, discuția;
- bățul vorbitor;
- dezbateră;
- interviul;
- metoda ferăstrăului;
- metoda S.I.N.E.L.G (Sistem interactiv de notare pentru eficientizarea lecturii și gândirii).

Cuprins

	Modulul	Lecții	Zboară	Citeari	Scriari	Dialog Gramatică	Cultură
1.	Alfabetul						
2.	Zboară armânești Citirea și scrierea lor					Fonetică Diftonguri. Triftonguri. Hiaturi. Exerciții.	Adeț di marțu
3.	Soia mea	1. Cai ești tini?				Substantivlu. Ghenlu și numirlu la substantive	Adeț di numtă
		2. La numtă				Cazlu la Substantive	
4.	Mușatăl'i a mei nipoț	1. Pomlu ghenealogic				Articolu. Articolu definit.	Adeț di pitigiune
		2. Di căț ali ești? Truplu a omlui				Articolu nidefinit. Articolu posesiv (genitival).	
5.	Casa și vatra știi	1. Casa mea				Adjectivlu.	Cum s-adără si

		2. Cu ți nă'em?				Gradurile di comparație	cum s-arsi Moscopole
6.	Mpăzari	1 Cum mi nvescu 2.La restaurant, tu cāsăbă				Pronuma. 1. Pronume personale 2. Pronume reflexive 3. Pronume demonstrative 4. Pronume posesive 5. Pronume relative 6. Pronume	Strali di tora și di ma ninti

SCRIAREA ȘI PRONUNȚAREA ARMÂNEASCĂ AROMANIAN WRITING AND PRONUNCIATION

Gramili armânești sâ scriu ca tu limba română literară:

Aromanian letters are written in the same way as in literary Romanian language:

1. Ună gramă ti un son:

One letter for a sound:

Nr. crt.	Gramă	Son	Dialect aromân	Limba română literară	Engleză
1.	a	[a]	analtu casă feata	înalt casă fata	tall home girl
2.	ă	[ə]	acl'imări (elu) purtă	chemări (el) purtă	calls; invitations (he) carries
3.	â	[i]	bâhce	livadă	Orchard
4.	b	[b]	bană babă barbă	viață babă barbă	life old woman beard

			beb	pupila ochiului	the pupil of the eye
5.	c	[k]	casă acumpur fac cl'em	casă cumpăr fac chem	home I buy I do; I make I call
6.	d	[d]	deadun (io/mini) cad	împreună (eu) cad	together I fall
7.	'	[dz]	'iniri 'ua av'a bu'ă ur'ăcă (tini) ca'	ginere ziua auzea buză urzică (tu) cazi	son-in-law durind the day he heard lip nettle (you) fall
8.	e	[e]	el her café	el fier cafea	he iron coffee

ISTURII MUȘATI DI MA NINTI ISTORISIRI FRUMOASE DE ÎNAINTE

Dialect aromân

Feata mușată ș-feata urută

Eara ună oară ți nu ș-eara.

Eara ună oară tu hoară un ficior. Ficioru videa tu hoară dau feati ti mărtari:
ună mușeată și ună urută.

Și mamă-sa îl'i spunea totăna:

«– Lăi, ficior, nu i bună ti tini feata ațea mușata! Aide s-lom uruta!»

«Oh, nu, mamo», dătea el, «voi s-l'eau mușata!»

Uruta feată eara ma nicuchiră di mușata feată.

E, lasă s-ved, tóra, spusi dada.

«– Va mi mut ună duă ș-va mi duc la mușata feată.»

Și s-dusi la mușata feată și-l'i dăsi:

«– Vream niheam aluat, la feată, dit căpisteari!»

«U, teto, u să-ți dau cât vrei» și mușata feată scoasi și îl'i deadi multu aluat, că nu eara lată căpistearea dip, eara căpistrarea lăvoasă, nu eara păstrită.

Și s-dusi la uruta feată și-l'i dăsi:

«– Vream niheam aluat, lea feată, dit căpisteari!»

«– A, lea tetă, ieri fărmitai» dăsi «și-u lai căpisterea, easti păstrită căpistearea!»

S-duți dada la hil'i-su și-l'i spune: «mutrea mușata feată cât aluat are?»

«– La, uruta nu ari aluat că eara lată căpistearea»

«– Aide, maico» spune ficioru «s-lom feata urută» dăți ficioru mintimen.

Limba română literară

Fata frumoasă și fata urâtă

Era odată ca niciodată.

Era odată în sat un fecior. Aici în sat era un fecior care vedea o fată frumoasă și una urâtă.

Și mama sa spunea întotdeauna:

«– Măi fecior, nu e bună pentru tine fata aceea frumoasă! Haide să o luăm pe cea urâtă!»

«Oh, nu, mamă», zicea el, «vreau să o iau pe frumoasa fată!»

Fata urâtă era mai gospodină decât fata frumoasă.

Ei, lasă, vezi tu acum!, zise mama sa.

«– O să mă ridic într-o zi și o să mă duc la frumoasa fată».

Și se duse la frumoasa fată și-i spuse:

«– Vream puțin aluat, măi fată, din albie»

«– O, mătușă, o să-ți dau cât vrei » și frumoasa fată scoase și îi dădu mult aluat, că nu spălase albia deloc, era albia murdară, nu era curată.

Și se duce la cea urâtă și-i zice:

«– Vream un pic de aluat din albie»

«– Măi mătușă, ieri frământai», zise, «și spălai albia, este curată albia!»

Se duce mama la fiul său și-i zice: «vezi, frumoasa cât aluat are? Uite, urâta nu are, că era spălată albia»

«– Aide, maico», spune feciorul, «să o luăm pe cea urâtă», zice feciorul cu minte multă.

Dialect aromân

Soia mea easti mari și multu avĖăță. Dada și tati suntu totâna cu mini. Muma și papu șed cu noi deadun. Maia și papu alantu sta tu altă casă cu a mei proț cusuriîni și cu lali, cu teta. Lali easti frățili al tata și teta easti cumnată cu mama și cu tati. Maia și muma suntu dau cuscri buni și me-au nipot mini. Ama vor și ună nipoată. Pisti cali di noi șadi nuna și nunlu cu ficiorițl'ii a lor. Hil'ilii / Cumbarii sta ma nsus di casa noastră. El'i au ună fitică multu mușată și mintimenă. Cathi Ėuu mama și tata neg la lucru. El'i fug tahina de acasă și yin seara, amânat. Noi tuț năĖem uspeț unu la alantu și him multu duruț.

Limba română literară

Familia mea este una mare și foarte cunoscută. Mama și tata sunt întotdeauna cu mine. bunica și bunicul locuiesc împreună cu noi. mamaia și celalalt bunic stau într-o altă casă cu verișorii mei primari, cu unchiul și cu mătușa. Unchiul este fratele tatălui și mătușa este cumnată cu tata. Maia și muma sunt două cuscre bune și mă au pe mine ca nepot. Dar vor și o nepoată. Peste drum de noi locuiesc nașul și nașa cu ai lor copii. Finii stau mai sus de casa noastră. Ei au o fetiță foarte frumoasă și deșteaptă. În fiecare zi, mama și tata merg la lucru. Ei pleacă dimineața de-acasă și vin seara, târziu. Noi toți mergem unii la alții și suntem sufletești.

Engleză

My family is big and wellknown. My mother and father are always with me. My grandmother and grandfather from my father's side live with us. My grandmother and grandfather from my mother's side live in another house with my first cousins, with my uncle and aunt. My uncle is my father's brother and my aunt is my mother and father's sister-in-law. My grandmother from my father's side and my grandmother from my mother's side are very good in-laws and I'm their grandson. But they want a granddaughter too. My godfather and my godmother live across the street, together with their children. Our godchildren live not far from our house. They have a very beautiful and smart little girl. My mother and father leave home in the morning and come back late. We all visit each other and we care about each other a lot.)

Adjectivul

La fel ca celelalte dialecte, aromâna are adjective cu patru, cu trei și cu două forme. Adjectivele invariabile (cu o singură formă) constituie o categorie restrânsă. Pozițiile realizate în marcarea categoriei *numărului* (singular/ plural) sunt cele cunoscute, în general, flexiunii masculin și, la plural, formă de feminin.

Adjectivele cu patru forme: *álbu, álghi, álbă, álbi*.

Adjective cu trei forme:

masc. sg. *vécl'u*, fem. sg. *veácl'i*, masc. fem. pl. *vécl'i*

masc. sg. *aròș*, masc. pl. *aròși*, fem. sg. pl. *aròși*.

Adjective cu două forme:

masc. fem. sg. *aráți*, masc. fem. pl. *arăt*.

În această categorie intră și unele adjective împrumutate din gr: *aplò*

Adjective invariabile (cu o singură formă).

Aici sunt cuprinse adjectivele la care neutralizează toate opozițiile: de gen (atât la singular cât și la plural), de număr (atât la masculin cât și la feminin): **masc. fem. sg. pl. dúlți**.

Tot aici intră adjectivele de origine turcă (provenite din adverb): *hazări* 'de-a gata', *tamám* 'exact, potrivit'.

Gradele de comparație. *Comparativul* se exprimă cu ajutorul adverbului *ma* (< lat. *magis*) sau *cáma* (< *ca* + *ma*) 'mai': *ma bun*, *ma mușát*; *cáma bun*, *cáma mușát*.

Superlativului cunoaște opoziția relativ-absolut în graiurile fărșerot și grămostean, opoziție pe care alte graiuri din dialectul aromân nu o au. Superlativul relativ se formează în două feluri:

- a) prin articularea enclitică a adjectivului de la comparativul de superioritate (în funcție de context): *cáma búnlu*, *cáma mușáta*.
- b) cu ajutorul adverbului *nai* (împrumutat din slavă), care precede adjectivul articulat: *náima búnlu*.

Superlativul absolut se formează cu ajutorul adverbului *multu* (+ adjectivul nearticulat): *multu búnă*, *multu mușát*.

Complementul comparativului se construiește cu prepoziția *di* 'decât, ca': *ma bun di mini* [= mai bun decât mine].

EXERCITII:

1. Spuneți verbele tu textului de mai sus.
 1. Indicați verbele din textul de mai sus.
 1. Name the verbs from the text above.
 2. Scriați persoanele a verbului.
 2. Scrieți persoanele verbului.
 2. Write the persons of the verb.
 3. Spuneți verbele *am* tu textului de mai sus.
 3. Indicați verbele *am* în textul de mai sus.
 3. Name the verbs *have* from the text above.
 4. Scriați persoanele a verbului.
 4. Scrieți persoanele verbului.
 4. Write the persons of the verb.
 5. Scriați verbul care lipsește:
 5. Scrieți verbul care lipsește:
 5. Write the missing verb:
- Cai ești ea?
 - Io.....Sia. El.....Ianachi. Tini cai?
 - Io.....Andrei.
 - S-.....ghini, Andrei!
 - Ș-voi s-.....ghini!
 - Di iu.....tini, Andrei?
 - Io.....di Sinaia. Voi di iu.....?
 - Noi.....de-aia, di Brașov.
 -diaparte Sinaia di Brașov?
 - Nu,aproape. Nu.....cât multă până aco. Io.....casa tu chentru. voi iu u?

TEACHING-LEARNING PROCESS OF THE ROMANIAN LANGUAGE AND ITS DIALECTS AT MULTILINGUAL ROMANIAN COMMUNITIES

Abstract: The manual and the course of Aromanian dialect and standard Romanian language was a challenge for its authors. They tried to standardize a variant of the South Danubian Romanian dialect that they constantly put in relation to the standard Romanian language. From a linguistic point of view, varieties in a diglossic relationship can present varying degrees of differentiation. At the lexical level, in

addition to word classes specific to each, there can also be synonyms characterized by a strict functional specialization. The high variety can present grammatical categories unknown to the low one, topic particularities, very precise rules for using connectives. Phonologically, the two varieties illustrate a unique system, with diverse phonetic achievements. We aimed at achieving a standardized dialect variety, starting from the tradition of the 18th-century writers from Moskopole, whose works were based on the Farsherot dialect. This dialect is spoken by Aromanian groups in all the Balkan countries and by diaspora communities in America, Australia and in European countries. The first textbook of this kind is due to an Aromanian author from the Moskopole cultural environment in the second half of the 18th century, Constantin Ucuta, called *New Pedagogy*, with the subtitle "„Abecedar lesnicios pentru a-i învăța pe copii carte romano-vlahă în uzul curent al romano-vlahilor”, a work printed in 1797 in Vienna in the Puliu brothers' printing house, of Aromanian origin. Given that the Farșerot Aromanians use the ethnonym *rămăni* and the adjective *rămănește* for both Romanians north of the Danube and those south of the Danube, the authors opted for the title *Carti tră învițare rămănește*, emphasizing the unity of the Romanian language .

Keywords: *Romanian dialect, standardization, diglossie, multilingualism, teaching.*